

UiT The Arctic University of Norway – 2018

Septentrio Academic Publishing

<http://septentrio.uit.no/>

Septentrio Reports, number 1, 2018

DOI: <http://doi.org/10.7557/7.4334>

ISSN: 2387-4597

Licensee UiT The Arctic University of Norway

This Open Access report is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0

International License: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>





Láksjohka, Deatnu g./Tana k., Finnmark

Rapport fra arkeologisk utgravning 25. – 29.06.2007

Marianne Skandfer

Innledning

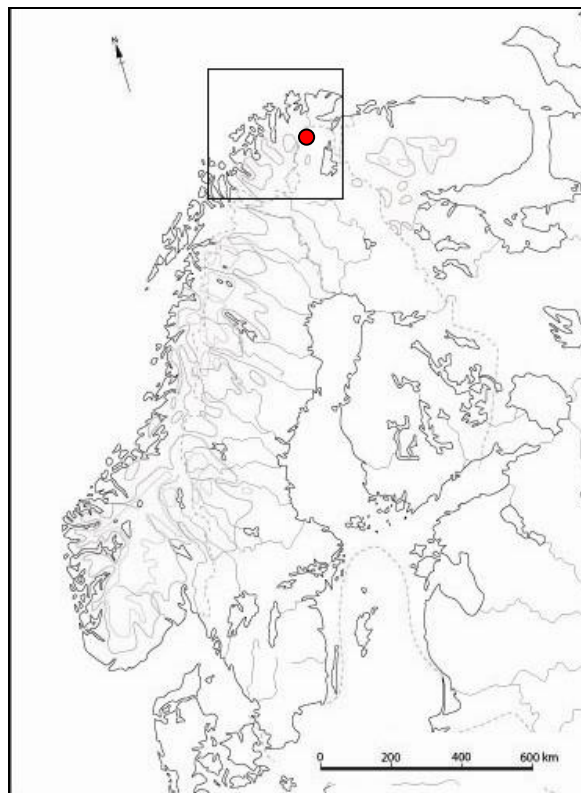
Somrene 2004, 2006 og 2007 har det vært gjennomført registreringer, prøvestikking og arkeologiske utgravninger på utvalgte lokaliteter i indre Finnmark, som ledd i post-doktorprosjektet "Oppkomsten av samisk etnisitet sett i lys av innlandets økte betydning, 2300 f.Kr. – 300 e.Kr", ledet av Marianne Skandfer, Universitetet i Tromsø. Utgravningen ved Láksjohka i 2007 foregikk i tidsrommet 25. – 29.07. (figur 1). Det ble da gravd en tuft, "tuft 3" innenfor det tidligere delvis registrerte feltet ID 26946 (Askeladden.no). Tufta er siden omdøpt til "struktur 7". I forbindelse med arbeidet i 2007 er feltet registrert på ny.

Registreringsrapportene fra prosjektet, med ytterligere detaljer, kartfesting og bilder, er sendt separat til Sametingets miljø- og kulturvern avdeling samt Kulturavdelingen, Finnmark fylkeskommune for innlegging i Askeladden.no.

Prosjektleder dr.art. Marianne Skandfer, Universitetet i Tromsø, ledet feltarbeidet. I tillegg deltok professor Bryan Hood, Universitetet i Tromsø, samt arkeologistudentene Thor-Andreas Basso, Stein Farstadvoll, Guri Grønbech og Janne Oppvang, alle fra Universitetet i Tromsø.

Bakgrunn

Arkeologer har utpekt de siste ca. 1000- 1500 årene før Kristi fødsel som tidsrommet da grunnlaget ble lagt for samisk etnisitet. Perioden markerer et skifte i bosetting, ressursutnyttelse, redskapsbruk og



Figur 1. Skandinavia med Finnmark (ramme) og Láksjohka (rød prikk) markert. Illustrasjon: M. Skandfer

handelskontakter (Hansen og Olsen 2004). Det tilgjengelige arkeologiske materialet vitner om til dels omfattende samfunnsmessige endringer. Diskusjonen om tilkomst og opprettholdelse av samisk etnisitet før år 0 er likevel preget av manglende empirisk kunnskap og av begrenset forståelse av flere av de sentrale prosessene som leder opp til etnisk identitet. Nordnorsk arkeologi har nesten utelukkende vært rettet inn mot fortidig bruk av kystområdene. Det er likevel nettopp intensivt bruk av innlandsområdene som synes å kjennetegne perioden fra ca. 2300 f.kr. i Finnmark. Den markerte bruken av innlandsområdene står i kontrast til materialet



fra tidligere perioder. Den arkeologiske empirien vitner om at kulturminner og funn i innlandet har stor utsagnskraft om hvilke prosesser fangstgruppene i Finnmark gikk gjennom i de siste drøyt to tusen årene før Kristus, prosesser en dermed må anta at inngikk i fremveksten av samisk etnisitet.

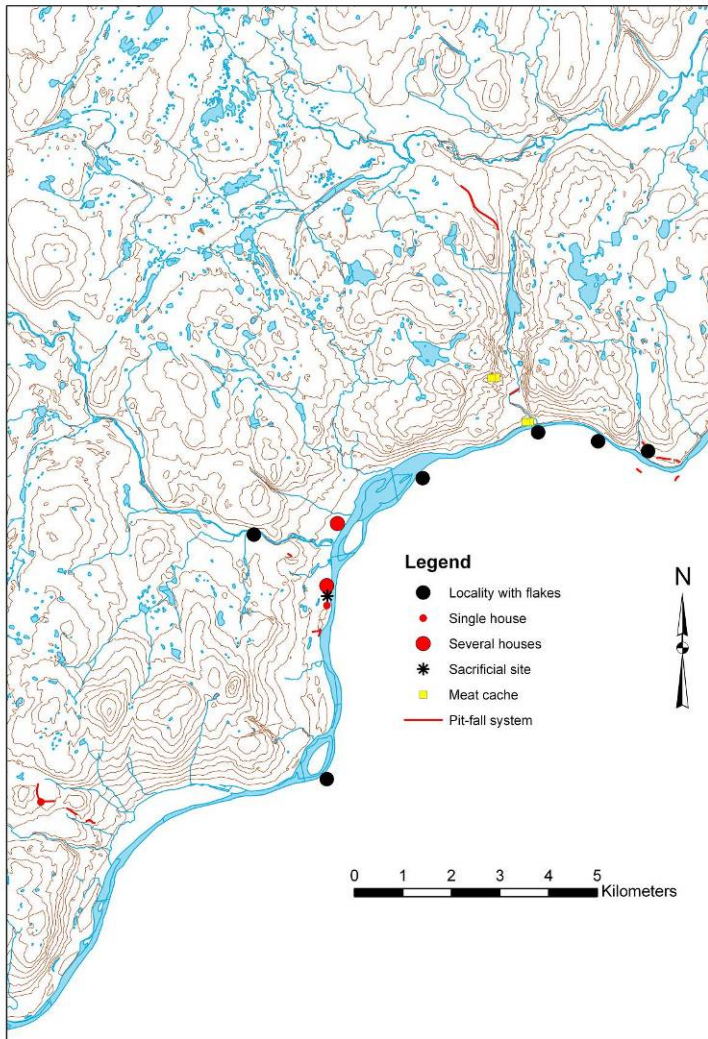
Gjennom prosjektet settes det fokus på hva den nye aktiviteten i innlandet kan fortelle om prosessene som medførte en samisk identitet som ledd i en etnisk differensiering. Prosjektets hovedproblemstilling er hvorfor, hvordan og når samisk etnisitet ble etablert som en relevant, sosio-kulturell kategori på Nordkalotten. Sosial identitet og selvforståelse artikuleres blant annet gjennom materiell kultur. Flere materielle uttrykk, som opprettholdes som særlige samiske idiommer gjennom mange hundre år, kommer til i det arkeologiske materialet i Finnmark i løpet av de siste to tusen årene f.Kr. De materielle uttrykkene som etableres mellom ca. 1500 f.kr. og 300 e.kr. blir meningsbærende som uttrykk for kulturell egenart, men under hvilke forhold er de skapt, og hvordan virket de meningsdannende tilbake på den sosiale konteksten de kom til innenfor?

Prosjektet tar utgangspunkt i empiri i tradisjonelle samiske områder i Indre Finnmark, områder som i liten grad er systematisk kartlagt m.h.t. kulturminner, og som i forsvinnende liten grad har vært gjenstand for forskningsbaserte, arkeologiske undersøkelser. Det pågående post-doktorprosjektet legger vekt på å identifisere

strukturer og lokaliteter fra perioden ca. 2300 f.Kr. – 300 e.Kr, arkeologiske kategorier som hittil har vært lite kjent og påaktet. Prosjektet bygger i hovedsak på tre typer empiri: 1) boplasser, i første rekke tufter og omkringliggende strukturer, 2) gjenstandsfunn 3) 14C-dateringer. I prosjektet fokuseres det på systematisk registrering i utvalgte områder, prøvestikking og dateringer (figur 2), utgravning av utvalgte strukturer, samt jord- og pollenanalyser. Sommeren 2007 var den siste feltsesongen i prosjektet.

Mål for undersøkelsen

Siktemålet med utgravningene ved Láksjohka var å få totaltgravd et gulvareal med tilhørende veggside på en stor, rektangulær tuft i indre Finnmark; for første gang siden Simonsens utgravninger på Gravholmen og Nesheim i Pasvik sist på 1950-tallet (Simonsen 1963). Håper var at undersøkelsene skulle kaste lys over bygningstekniske forhold og ulike sider ved den praktiske bruken av huset. Resultatene skal kunne brukes videre i statistiske analyser, spredningsanalyser, makrofossil- og markkjemiske analyser, samt til nye dateringer. Siden flere av disse husene i innlandet har vist seg å ha dateringer til klart atskilte perioder av forhistorien (omkring 2100 – 1500 f.Kr. og omkring 300 f.Kr. – 300 e.kr.), var det et siktemål å forsøke å fange opp eventuell gjenbruk.



Figur 2. Registrerte kulturminner omkring Låksjohka pr. 2007. Lokaliteten med tuftene som er utgravd er den nordligste røde prikken. Kart: B. Hood/M. Skandfer.

Lokaliteten Låksjohka

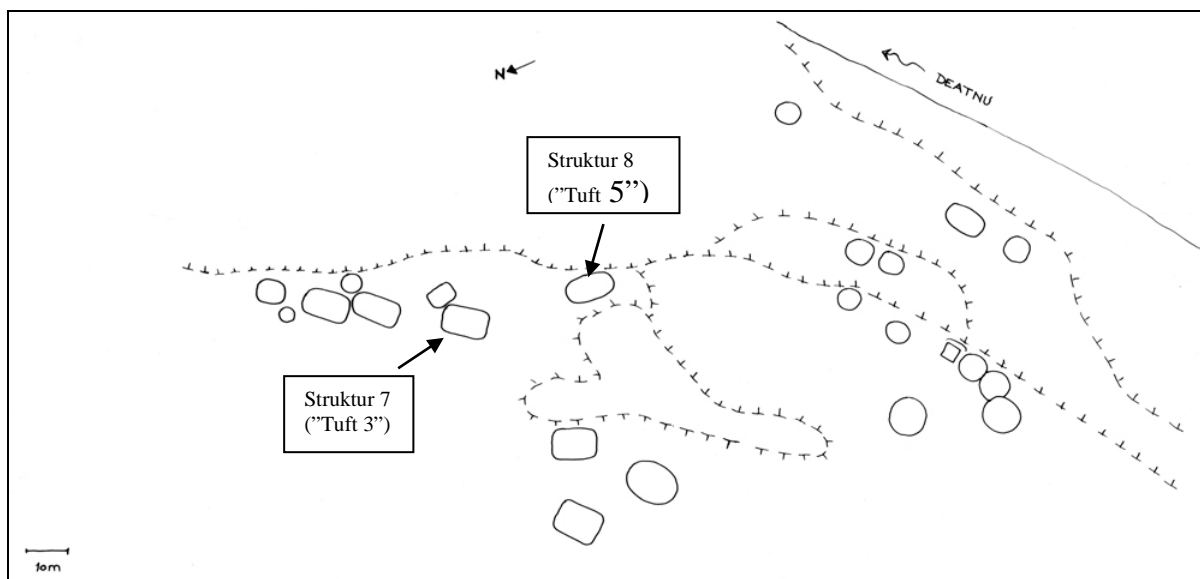
På nordsiden av Låksjohka, like ved munningen ut i Deatnu/Tanaelva, er det flere godt markerte elveterrasser. Terrassene følger ikke jevnt langs elva, men danner snarere kortere og lengre "hyller" på ulike nivå i terrenget. Omkring 50-m-koten flater terrenget ut. Området er ganske åpent, og vegetasjonen er preget av tidligere sauebeiting: høyt gress, en del einer og lav bjørkeskog dominerer. På noen tørrere rygger i landskapet er det lyngvegetasjon. Mellom Deanu/Tanaelva og vegen ligger det tre felt med tufter på delvis godt markerte elveterrasser, 3-8 m over elva, 43-50 m.o.h.

Innimellom kulturminnefeltene er det etablert to hytter med tilhørende uthus og utedo, samt et jorde av eldre dato.

De fire største, nedgravde tuftene i felt ID 26946 varierer i størrelse fra tre til åtte m lange og tre til fire m brede, indre mål, og de er mellom 0,4 og 0,65 m dype. De minner om de Gressbakken-lignende tuftene som er kjent bl.a. fra flere innlandslokaliteter i Pasvik, og som nå er datert til omkring 2100 – 1300 f.Kr. og 300 f.Kr. – 300 e.Kr. (Skandfer og Bruun 2006). Tre tilsvarende tufter ble i 2006 registrert i et felt vest for ID 26946 (figur 3).

En tuft er tilnærmet kvadratisk men synes å høre sammen med de rektangulære tuftene. I 2006 ble "struktur 8" ("tuft 5") tilnærmet totalgravd (Skandfer 2006). Det viste seg at huset var uten påviselige kulturlag etter bosetting. Det var ingen konstruksjoner i form av steinsatt ildsted, ildstedsgrøp eller bål plass/brent sand. Det var ingen større trekullkonsentrasjoner, men et lite antall små flekker som det ble tatt prøver av til datering. Dateringene viste til nyere tid, og kan forklares ut fra det deponerte søppelet vi fant spredt i tufta (reinbein, jern, glass, deler av parafinlampe). Det så faktisk ut til at huset enten aldri ble tatt i bruk som bolig, eller i hvert fall at bruken var av en slik (kortvarig) karakter at den ikke har satt spor. Huset står dermed i en særstilling, da alle tidligere undersøkte hus av lignende størrelse og form åpenbart har vært brukt som bolig, til dels over lang tid (Schanche 1994).

Det ble åpnet to 1 m² prøveruter mellom "struktur 7" ("tuft 3") og "struktur 8" ("tuft 5"), samt en 0,5 m² prøverute i den ene sirkulære, vage, mulige tuftestrukturen lengst N i feltet i 2006 (se Skandfer 2006). Det ble dessuten tatt en 1 m² prøverute midt i "struktur 7" ("tuft 3"). Her ble det funnet avslag, trekull og varmpåvirket stein i et tydelig kulturlag, som ble datert til 2125 – 1955 f.Kr. (TUa-6374). Resultatene fra prøveruten i "struktur 7" ("tuft 3") viste at vi her stod overfor noe helt annet enn funntomheten i "tuft 5". I 2007 ble derfor "struktur 7" ("tuft 3") tilnærmet totalgravd.



Figur 3. Tuftefeltene nord for utløpet av Láksjohka (oppregistrert 2006). Illustrasjon: M. Skandfer



Figur 4. Struktur 7 mot SSØ, med "tuft 5" i bakgrunnen, før avtorving. Foto: M. Skandfer

Struktur 7 (Tidligere "Tuft 3")

Struktur 7 framstår på overflaten som en markert, rektangulær plan flate, 5 x 3 m, indre mål, uten egentlige voller omkring (figur 4). Den er orientert NØ-SV langs elveterrassen, og er inntil 0,7 m dyp. Det vokser lav mose mot Ø og i bunnen av tufta, og tykkere mose og einer i veggskråningen mot V. På toppen av veggside mot N og særlig S vokser det større bjørker. Utenfor vegg i NØ ble det i 2006 registrert en lite synlig, uregelmessig oval gammetuft med utflytende voller.

Utgravningsstrategi

Feltet ble satt opp i forlengelse av koordinatsystemet fra 2006, med kryssprofil i kanten av prøvesticket sentralt i tufta. Profilbenken som løp N-S (i tuftas lengderetning) ble 20 cm forskjøvet i forhold

til krysspunktet for x- og y-aksene, mens Ø-V-profilbenken er fortløpende. Det ble torvet av totalt 42 m² for å avgrense nedgravningen til gulvet med større sikkerhet enn det som kommer fram på overflaten. Videre i utgravningen ble bare deler av dette arealet undersøkt.

Feltet ble primært gravd i visuelle, direkte eller indirekte menneskelig påvirkete lag. Ensartet sand gjorde bestemmelsen av lagene vanskelig, særlig i overgangen gulv - veggskråning, og det ble derfor underveis også gravd mekaniske lag i mindre deler av feltet, for å forsøke å påvise reelle skiftinger mellom menneskelig påvirkete lag. I NØ-hjørnet av feltet lå den ytterste bredden av vollen på gammetuften inn over veggkrona på struktur 7. Gammetuftvollen ble gravd som en egen enhet (se figur 5).

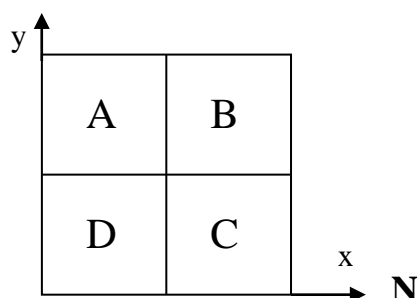


Figur 5. Vollen på gammetufta, gjennomskåret. Legg merke til de horisontale fargeskiftningene etter torvlumpene. Foto: M. Skandfer

Dokumentasjon

Overflaten før avtorvning og overflatene på hvert lag ble nivellert med kikkert og tegnet. Lagoverflater, detaljer og situasjoner underveis ble fotografert (dias, papir og digitalt). Alle funn ble målt inn i hht. lag, rute i koordinatsystemet og kvadrant innenfor hver kvadratmeter (figur 6). Redskap ble målt nøyaktig inn i planet med to desimaler ved hjelp av målebånd/tommestokk og kikkert. Alle funn ble tegnet nøyaktig inn på egne plantegninger på mm-papir (Figur 7). Trekkull ble målt nøyaktig inn i plan og dybde

(nivellert). All utgravd masse ble soldet med maskevidde 4 mm. Det ble tatt jordprøver for kjemiske analyser i SV-hjørnet av hver kvadratmeterrute i overgangen til lag 4 (opprinnelig gulvlag). Det ble i tillegg tatt ut jordprøve for makrofossilanalyse av den opprinnelige markoverflaten på lokaliteten (i N-profilen for utgravningen av "tuft 5", der den gamle markoverflaten var blitt dekket med sand da husgrunnen ble etablert). Prøvene er analysert av Johan Linderholm, Miljöarkeologiska laboratoriet, Umeå universitet). (Linderholm 2008).



Figur 6. Prinsipp for koordinatsystem og funnregistrering i kvadranter



Figur 7. Innmåling og markering av funn på distribusjonskart (Thor-Andreas Basso). Foto: M. Skandfer

Stratigrafi

Torvlag: Torvlaget bestod for en stor del av tynn, ganske løs mose. I V-veggen var det tykkere takmose og en del einerøtter, stort sett overfladisk i torva. I S var det en del bjørkerøtter. Ved opprensningen av torvlaget ble det funnet flere beinfragment, en bit av en

lærgjenstand med to små hull, et porselensskår rett utenfor gammetuftvollen, og noen avslag i kvarts og kvartsitt i hele feltet, alt i overgangen til lag 1 (figur 8). Funnene ble merket med gule pinner og siden registrert i lag 1.



Figur 8. Funn i overgangen torv – lag 1, merket med gule pinner. Foto: M. Skandfer

Lag 1: 53 m² av lag 1 ble avdekket. Laget bestod av tett, feit og nesten leiraktig gråbrun sandjord med noe omdannet torv, og var i

t tillegg preget av en hel del røtter (figur 9). Laget var seint å grave.



I NØ-hjørnet lå den ytterste bremmen av vollen rundt gammetufta over en lys sandbrem som trolig er det eldre utfellingssjiktet. Utfellingssjiktet er definert som toppen av lag 2. Gammetuftvollen ble, som allerede nevnt, dokumentert ved fotografering og fjernet som en egen enhet under lag 1 (figur 5). I snittet var vollen drøyt 20 cm tykk, med tydelige fargeskiftinger etter torvlumpene som gamleveggen engang bestod av. Interessant nok ble det funnet flere avslag på vollkrona på gammetufta.

Det ble jobbet med å finne den overgangen mellom veggvoll og nedgravning. Det opprinnelige utfellingssjiktet ble funnet innunder nedrast veggmasse i 125x/107 – 108y, og det ble forsøkt å grave nedenfra og oppover, i håp om å kunne følge den opprinnelige markoverflaten. Det viste seg å være svært vanskelig. I 125x/107y dukket det opp en liten koksteinskonsentrasjon i form av en mulig kant på en grop som var gravd ned i podsollprofilen. Konsentrasjonen kunne følges ned gjennom i lag 2.

I gulvarealet av struktur 7 ble det funnet mange store, ubrente, margspaltete

reinknokler i lag 1. Det ble funnet en konsentrasjon av ubrente bein i en avlang grop i 124-126x/108-109y. Gropa var gravd ned i overgangen mellom gulv og veggskråning mot V, slik at det ble en lav voll mellom gropa og gulvarealet. I en liten haug med oppkastet masse N for gropa ble det funnet en hel del avslag. Under bjørketrærne SØ i feltet ble det også funnet en del ubrente reinbein og en tann, i tillegg til trekull og noen avslag. Det var spredte trekullflekker i hele laget. NØ for profilbenkkrysset dukket det opp en del større stein som fortsatte ned i lag 2. Det ble funnet noen få, spredte stykker av skjørbrent stein i 129x/107 – 108,5y, lag 1.

Etter utgravningen av lag 1 måtte undersøkelsen på grunn av tidsnød konsentreres til gulvarealet og bare deler av veggene. Prøvestikket fra 2006 i sentrum av gulvet ble tatt opp igjen for å holde oversikt over stratigrafien: Under et tynt utfellingssjikt var det et ca 4 cm tykt marmorert sandlag. Dette utgjør kulturlaget i tufta. Under dette er det helt lys (steril) elvesand.



Figur 9. Bjørkerøtter i lag 1, i overgangen mellom vegg og gulv i tuftas SØ-del. Foto: M. Skandfer





Figur 10. Topp, lag 2. Legg merke til steinene ved profilkrysset og at utfellingssjiktet (lys grå) mangler på toppen av vegg mot N (nærmest i bildet). Foto: M. Skandfer

Lag 2: Det lyse grå utfellingssjiktet over fin, lys grågul marmorert sand ble begge definert som lag 2. Det ble avdekket 32,5 m² av lag 2. Laget ble ikke gjenfunnet i hele feltet: I en bredde på 0,5 – 0,8 m utenfor gammetuftvollen manglet sandlaget, ned til der den bratte veggskråningen begynte; veggskråningene og gulvet hadde derimot tydelig utfellingssjikt. (Figur 10). Under gammetuftvollen ble også utfellingssjiktet gjenfunnet, som rester etter markoverflaten da gammen ble anlagt. Det er uvisst hvorfor sjiktet manglet utenfor vollen. Kanskje kan torvlaget med utfellingssjikt være tatt eller slitt vekk her. I all hovedsak var laget lett å følge, men de store bjørkerøtter i SØ hadde farget sanda mørkere rød, flyttet på masser og fått lag 2 på veggvollen til å sige inn over gulvet.

Koksteinskonsentrasjonen i 125x/107y i lag 1 fortsatte med 8 fragmenter (250 g) i 127x/108y. Lag to var preget av mange mørke flekker av trekull og aske, og innehold dessuten en hel del avslag, blant annet i veggskråningen mot V. Avslagene var konsentrert til bunnen av lag 2. Steinene ved profilkrysset framstod etter utgravning av lag 2 som en rotete samling større og mindre steiner i en uryddig oval. De fleste var tydelig varmpåvirket, og steinsamlingen tolkes som et ildsted. Ildstedet – Ildsted A – ligger i N-delen av gulvet. Midt i kortveggen mot Ø kom det fram en smal ”renne” fra gulvet og

på skrå opp og ut over veggskråningen. I SØ-delen av gulvet kom det fram noen få mindre steiner og trekullflekker i det ellers steinfrie gulvet.

Lag 3: Det ble avdekket 23 m² av lag 3 (Figur 11). Lag 3 var et lyst gult sandlag med enkelte trekullflekker. Dette er det opprinnelige gulvlaget. Ildsted A tilhører dette laget, og framstod nå som en uryddig oval, 1,5 x 0,9 m stor konsentrasjon av steiner, aske og trekull, plassert langs midtaksen og orientert i tuftas lengderetning (Figur 12, 13). Sanden er rødere (brent?) i og N for ildstedet. 2 cm nede i lag 3, i den S-lige halvdel av gulvet, kom det fram en usymmetrisk oval flekk av aske, trekull og rødbrent sand, med fragmenter av skjørbrent stein i, ca. 0,9 x 0,5 m i utstrekning. Dette er restene etter nok et ildsted – Ildsted B – , plassert og orientert som Ildsted A (Figur 14, 15). Ildsted B har åpenbart blitt fjernet i en fase av husets brukstid. I kortveggen mot S, i forlengelsen av Ildsted B, kom den bratte kanalen/rennen nå tydelig fram, ca. 0,3 m bred, opp fra gulvet og ut over veggvollen (Figur 16). Vollen mellom den nå tydelig definerte ovale gropa med reinbein i 125 – 126x/108,5 – 109,5y, framstod i lag 3 som en ca. 10 – 12 cm høy forhøyning – en opptil 0,6 m bred og 2 m lang ”brisk”/”benk” – langs vegg, med bratt kant mot det indre av tufta og med mye aske og trekull på toppen.



Figur 11. Lag 3 sett mot SSØ. Struktur 8 ("Tuft 5") i bakgrunnen, Ildsted A sentralt i bildet. Foto: M. Skandfer



Figur 12. Ildsted A i lag 3, tatt mot vest. Legg merke til fargeskiftet mellom gulv (grått) og vegg foran gammetuftvollen (gulrødt) bak. Foto: M. Skandfer



Figur 13. Ildsted A.
Foto: M. Skandfer



Figur 14. Ildsted B i forgrunnen, ildsted A bak profilbenken. "Brisken" synlig som en trekullkant bak og til venstre for Ildsted B.
Foto: M. Skandfer



Figur 15. Ildsted B. Foto: M. Skandfer

Det ble ikke avdekket sikre dører/utganger i tufta. Kanalen i V-veggen antas å være for smal, og sammen med en antydningvis tilsvarende renne også i Ø-veggen kan dette ha vært ventilasjonskanaler tilknyttet ildstedene. Et litt lavere område i NØ-hjørnet kan være resultat av gammetufta som har blitt anlagt her lenge etter at det nedgravde huset gikk ut av bruk. Gulvet i tufta er ikke veldig mye nedgravd i forhold til den naturlige

markoverflaten; bare ca. 0,5 – 0,7 m. Dermed har det kanskje ikke vært nødvendig å lage kraftige åpninger for ferdsel gjennom veggene.

Også i lag 3 var det en del funn av steinmateriale, hovedsakelig kvarts. Det var antydning til aurbelle/jernutfelling i veggvollene.



Figur 16. Kanalen gjennom V-veggen. Foto: M. Skandfer

Funn

Funnene er opprinnelig katalogisert som Ts. 11982 a - jw. I Tromsø Museums nye katalogiseringssystem tilsvarer det Ts. 11982.1 – 315. Funnene består i all hovedsak av avslag (582 stk), men det ble også funnet 11 kjerner, 5 skrapere, ett mulig redskapsemne, et redskapsfragment, en pimpstein og litt oker (figur 17). Det kan være verdt å merke seg at det ikke ble funnet spisser/prosjektiler. I tillegg kommer 11 trekullprøver. Tatt i betraktning arealet som er utgravd og at det er inne i og/eller i direkte tilknytning til boflaten i et hus, er det nokså få funn. Det er ingen flatehuggingsavslag. Det er relativt få avslag i det store og hele, og en stor del av dem har naturlig vannrullet overflate. Dyrebeina, som er en senere innblanding, er ikke katalogisert. En

ufullstendig gjennomgang ved Bryan Hood, Institutt for arkeologi, Universitetet i Tromsø, viste at det var bein av både rein og småfe (sau/geit). Funnnumrene fordeler seg stratigrafisk slik: 136 funnummer i lag 1, 116 i lag 2 og 51 funnummer i lag 3, som ikke ble gravd ned til sikker ”steril grunn”.

Råstoffvariasjonen er liten: Det er en overvekt av relativt grov kvartsitt og en god del grov kvarts, men også finere varianter. Det er noen få innslag av rød skifer. Steinråstoff kan ha vært hentet lokalt, kanskje som rullestein langs elva, men selve boplassen ligger på en sandmorene uten stein, så råstoffet er åpenbart brakt til plassen.



Figur 17. En skarper (Ts.11982 js.) og en bipolar kjerne (Ts.11982 jv.).

Dateringer

Det er utført tre dateringer på trekull fra tufta (tabell 1). Den ene prøven ble tatt ved prøvestikkingen i 2006, i bunnen av ildsted A og i kontekst med flere avslag. Den andre dateringen er fra bunnen av det ødelagte/fjernede ildsted B, tatt i forbindelse med utgravningen i 2007. De to dateringene overlapper ikke, men følger relativt tett etter hverandre i tid. Den romlige strukturen på tufta, med ett ildsted i hver sin halvdel langs midtaksen, er svært likt "Gressbakkentufter", og antyder at de to ildstedene bør ha en samtidig bruksfase. Flere dateringer fra ildstedene, for eksempel en datering av

toppen av ildsted A og en ytterligere datering av bunnen av ildsted B, ville muligens kunne bekrefte en slik samtidighet.

Den tredje dateringen er fra en "Brisk" med store mengder trekull på toppen. Den synes å være anlagt etter at husets primære struktur, med doble ildsteder, har blitt endret.

Dateringen viser at den er anlagt i siste hundreår f.Kr. Den bekrefter vår antakelse underveis i utgravningen, om at den er en yngre struktur. Ildsted B kan ha blitt fjernet i forbindelse med anleggelsen av "briskken".

Kontekst	Prøvemateriale	f.Kr.	BP	Lab.nr.
Ildsted A, bunnlag	Pinus	2125 - 1955 BC	BP 3665 ± 40	TUa-6374
Ildsted B, bunnlag	Betula, annet	1675 - 1525 BC	BP 3325 ± 35	TUa-7136
"Brisk"	Betula	755 - 405 BC	BP 2435 ± 35	TUa-7137



Tabell 1. Dateringer fra "struktur 7" (2006 og 2007). Alle dateringene er utført ved Nasjonallaboratoriet for radiologisk datering, NTNU, Trondheim. Kalibreringene er i henhold til (Stuiver og Reimer 1987).

Markkjemiske analyser

I forbindelse med utgravningene av strukturene 8 ("Tuft 5") og 7 ("Tuft 3") i hhv. 2006 og 2007 ble det tatt ut prøver for markkjemisk analyse. Totalt 50 prøver er analysert, 26 fra struktur 7 og 16 fra struktur 8. Resultatene er sammenfattet i den vedlagte rapporten, utarbeidet av Linderholm og Viklund (2008) ved Miljöarkeologiska laboratoriet, Umeå universitet. Rapporten er vedlagt utgravningsrapporten (her). Her skal bare noen punkter berøres.

Prøvene fra Struktur 8 ble i 2006 tatt i hver kvadrant i hver gravde kvadratmeterrute, og tilsvarende ble fire prøver hentet ut fra hver at de 1 m² store prøvestikkene foran tuftegruppa. Det ble også tatt ut jordprøver fra hver 10-cm nivå (i utgravningens lag 3 og 4). Etter en vurdering av Struktur 8 som en ikke ferdigstilt tomt til et hus, med lite og ingen spor etter fortidig aktivitet, ble bare et utvalg av prøvene analysert. Prøvene fra struktur 7 ble tatt ned i lag 3, i SV-hjørnet av hver hele kvadratmeter i hele utgravningsarealene. I rapporten bemerkes det at den geologisk-kjemiske sammensetningen i den naturlige grunnen kan ha påvirket prøvene noe, særlig mht. magnetisk susceptibilitet (MS). Ildstedene gir i et slikt tilfelle ikke samme respons som der marken naturlig har lavere MS.

MS-verdiene er generelt noe forhøyet i tuftene. Struktur 8 har generelt høye verdier, noe som kan skyldes at prøvene er tatt langt ned i grunnen (se over). I struktur 7 er noen særlig høye MS-verdier konsentrert omkring Ildsted A og NV-gulvet og vollen omkring, mao ved gammetuftvullen som lå over tufta. I prøverutene utenfor/mellom tuftene har den ene høye og den andre lave MS-verdier. Fosfatverdiene i struktur 7 er både høye og har en romlig variasjon innenfor tufta, noe

som kan gi indikasjoner å ulike aktivitetsområder. Det sentrale gulvområdet har generelt høye verdier, men de er høyest like S for Ildsted A, inn mot Ø-veggen og opp i denne. Struktur 7 har likevel i snitt betydelig lavere fosfatinnhold i prøvene enn struktur 8, og de høyeste fosfatverdiene finnes der det har vært anlagt et beingjemme i nyere tid (se Skandfer 2006). Samtidig har prøvepunktene mellom (foran) tuftene betydelig høyere verdier enn prøvene tatt inne i tuftene. Det foreslås at "(.) mycket av fosfatgenererande aktiviteter kan ha försiggått utanför tufterna eller så kan avfallsdepositionsmonstren vara riktade åt dessa platser." (Linderholm og Viklund 2008:2-3). For å kunne si noe mer må hele boplassområdet karteres. For tuftene er det organiske innholdet markert høyest innenfor struktur 7, og her er de konsentrert omkring ildstedene og veggvollene i V og SSØ. De høyeste verdiene er igjen påvist i prøverutene foran tuftene, noe som støtter inntrykket av at det her har foregått aktiviteter. Forskjellene mellom tuftene kan forklares med ulik bruksintensitet og/eller brukstid, evt. skyldes forhold ved prøvetakingen. Avfall som er deponert i ettertid kan også ha påvirket resultatene.

I tillegg til de markkjemiske analysene ble 11 av prøvene valgt ut for arkeobotanisk analyse (makrofossilanalyse). Det ble ikke funnet forkullet frø i noen av dem. Det ble funnet små trekullfragment, og i tre prøver fra struktur 8 ble det funnet rødokerlignende klumper (jernforbindelser med innslag av hematitt) som kommer fra et ildsted/utrenskete ildsted. I en prøve nærmere veggen fantes rester av brent never.

Siden hele boplassen ikke er kartert har resultatene begrenset utsagnsverdi.



Resultatene gir likevel et visst inntrykk av hvordan tuftene har blitt brukt, både som boliger og siden som deponeringsgroper. Fosfatanalysene styrker inntrykket av at Struktur 8 har vært lite brukt. Senere bruk som avfalls plass har likevel gitt høye fosfatverdier i den. Struktur 7 har hatt mer aktivitet. I tillegg til at mulige aktivitetsområder kan påvises i gulvarealet,

Syntese og tolkninger

Struktur 7 ble gravd i tre lag, der Lag 1 var forstyrret av nyere aktiviteter i form av en gammetuft som var lagt på kanten av tufta i NV, og avfall (bein) som kan være deponert i forbindelse med bosettingen i gammen. Det ble funnet flere avslag på gammetuftvullen, noe som tolkes som at torva til veggen har vært hentet lokalt, trolig på lokaliteten. Dette har forstyrret den forhistoriske boplassen, men det er ikke mulig å si hvor uttaket har vært. I utgangspunktet ville jeg antatt at torva ikke var tatt rett utenfor veggen, fordi ville gitt et skittent uteareal. Mangelen på utfellingssjikt i en brem omkring ytterkanten av gammetuftvullen antyder at det kan ha vært tatt torv der. Det er dermed mulig at avslagene i gammetuftvullen faktisk tilhører arealer rett utenfor veggen til det store, nedgravde huset ("tuft 3").

Gropa med reinknokler i bakkant av gulvarealet i tufta er et beingjemme. Deponeringen har trolig skjedd i forbindelse med den nyere bosettingen på stedet, representert ved de registrerte gammetuftene. Nedgravningen har åpenbart forstyrret gulvlaget i huset.

Etter utgravningen framstår tufta som en struktur som morfologisk minner om "Gressbakkentuftene": relativt store, rektangulære, med to ildsteder plassert langs midtaksen (Figur 18). Som for flere av de andre undersøkte husene med tilsvarende karakteristikk i innlandet (Skandfer 2000,

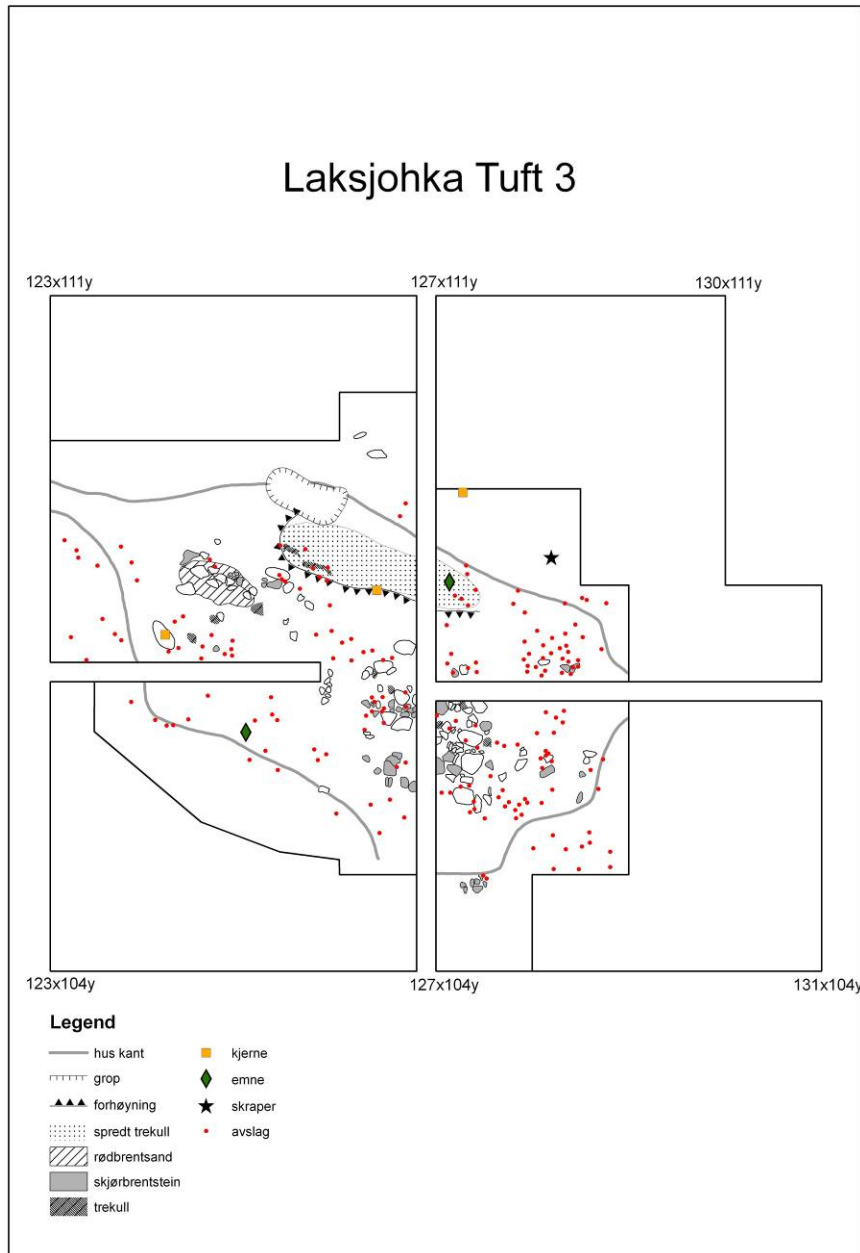
tydeligst i form av høye fosfat- og organisk innhold ved Ildsted A, framstår veggskråningen mot V som et mulig avfallsområde. Analysene antyder også at området foran tuftene, mot elva, har vært aktivitetsområder som har gitt høye verdier for fosfat og organisk innhold. (Linderholm og Viklund 2008).

2004, 2006, Skandfer og Bruun 2006) har den verken særlig markerte eller særlig høye veggvoller, og det var ikke mulig å påvise innganger. Kanalen opp fra gulvnivået og opp over den ene kortveggen tolkes som en luftekanal i tilknytning til Ildsted B. Ildstedene har ikke steinrammer, men er uryddige steinsamlinger. Den ene, Ildsted B, er på et tidspunkt ryddet bort fra gulvet, kanskje da "brisen ble laget inn mot bakveggen." "Brisen" kan være en sove-/sitteplass, men høye MS- og fosfatverdier gjør at andre tolkninger må vurderes. Det ble funnet svært få steingjenstander på den, men i stedet et tynt, sammenhengende trekullag. Gjenstandsfunnene er generelt få, og konsentrert til gulvarealet, særlig omkring Ildsted A, og veggskråningen mot V. De markkjemiske analysene styrker inntrykket av at Ildsted A har vært mest omfattende/lengst brukt, eventuelt at de to ildstedene har hatt forskjellig bruk. De antyder også – som funndistribusjonen - at veggskråningen mot V har vært et avfallsområde. De markkjemiske analysene påpeker at området foran tufta, mot elva, kan ha vært et viktig utendørs aktivitetsområde.

Det begrensede gjenstandsmaterialet framstår som kronologisk ukarakteristisk, med en overvekt av avslag i kvarts og grov kvartsitt. Svært mye av materialet har naturlig/vannrullet overflate, og kan være hentet fra morenemassene langs Tanaelva. Det er ingen andre redskap enn noen få

skrapere. Teknologien synes å være basert på lokalt råstoff og korte reduksjonssekvenser. Den nesten totale mangelen på skiferavslag vitner om at skiferredskapene ikke lenger

hadde noen sentral plass i redskapsinventaret, i hvert fall ikke i innlandet (jfr. Olsen 1994:105-106).



Figur 18. Tuft 3 med funnspredding. NB! Ikke alle kjerner og skrapere er markert. Ildsted A til høyre, Ildsted B til venstre. (Tegning: M. Skandfer/B. Hood).

Dateringene fra ildstedene spenner fra ca. 2100 til 1500 f.Kr. Det er interessant at Ildsted B har den yngste dateringen. Her må

det tas i betraktning t prøven fra Ildsted A er fra bunnen, slik at en datering fra toppen kunne gitt en yngre datering. Slik de



foreligger nå, synes dateringene å vise til en relativt lang bruksfase for huset. Dette må anses som fullt mulig, og er innenfor den foreslåtte utvidete dateringsrammen for "Gressbakkentuftene", både på kysten og i innlandet (Johansen 1998, Skandfer og Bruun 2006). Dateringen av "brisken" er interessant i og med at den tidfester aktivitet til en periode som er lite belagt i innlandet i Finnmark. Det er mulig at dateringen viser til en sekundær fase i bruken av tufta. Den eldste trekullprøven er av furu, som ikke lenger vokser i området i dag, mens de to andre er på (primært) bjørk. Prøvematerialet

viser trolig til en endring i den lokale vegetasjonen over tid, der furua trekker seg tilbake på grunn av kjøligere klima. Dendrodaterte makrofossiler av furu fra Nord-Finland indikerer at største tetthet i furuskog var mellom 3250 og 1750 f.Kr., raskt etterfulgt av lavere furutregrense etter 2000 f.Kr. og mer åpen skog etter 1750 f.Kr. I tidsrommet 750-250 f.Kr. fulgte en drastisk reduksjon i tetthet. (Helama et al. 2004, 2005). Det er verdt å merke seg at begge fasene i tilbaketrekningene i furuskogen sammenfaller med dateringene fra tufta.

Litteratur

- Hansen, Lars-Ivar og Olsen, Bjørnar 2004: *Samenes historie fram til 1750*. Cappelen akademisk forlag, Oslo
- Helama Samuli, Lindholm M, Timonen M, Eronen M 2004: Detection of climate signal in dendrochronological data analysis: a comparison of tree-ring standardization methods. *Theoretical and Applied Climatology* vol. 79:239–254.
- Helama Samuli, Timonen M, Lindholm M, Meriläinen J, Eronen M 2005: Extracting long-period climate fluctuations from tree-ring chronologies over timescales of centuries to millennia. *International Journal of Climatology* vol. 25:1767–1779.
- Johansen, Heidi Merethe 1998: *Fra yngre steinalder til tidlig metalltid i Finnmark. En kritisk diskusjon av tolkninger og begreper med utgangspunkt i hustuftene*. Upublisert hovedoppgave i arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Linderholm, Johan og Viklund, Karin 2008: *Miljöarkeologiska analyser av jordprover från Láksjohka, Tana kommune, Finnmark, Norge*. Rapport nr. 2008-023, Miljöarkeologiska laboratoriet, Umeå universitet, Umeå.
- Olsen, Bjørnar 1994: *Bosetting og samfunn i Finnmarks forhistorie*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Schanche, Kjersti 1994: *Gressbakkentuftene i Varanger*. Upublisert dr.art.-avhandling i arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Simonsen, Povl 1963: *Varangerfunnene III*. Tromsø museums skrifter, Tromsø.
- Skandfer, Marianne 2006a: Láksjohka, Deatnu g./Tana k., Finnmark. Rapport fra utgravning 14. – 25.08.2006. Upublisert rapport, Institutt for arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Skandfer, Marianne 2006b: Melkefoss, tuft 3, Sør-Varanger k., Finnmark. Rapport fra prøvestikking i forbindelse med forskningsprosjektet "Oppkomsten av samisk etnisitet sett i lys av innlandets økte betydning, 2300 f.Kr. – 300 e.Kr.", 17.08.2006. Institutt for arkeologi, Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Skandfer, Marianne 2004: Storsteinneset (gnr 16/1), Pasvik, Sør-Varanger kommune, Finnmark: Rapport fra utgravning 2004. Institutt for arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Skandfer, Marianne 2000: "Fosslund" (gnr16/1), Sør-Varanger k., Finnmark. Rapport fra utgravning. Institutt for arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Skandfer, Marianne og Bruun, Inga M. 2006: *De eldste husene i Pasvik*. Varanger årbok 2006.